

Ulug'bek Hamdamning "Lola" hikoyasidagi badiiy-falsafiy qarashlar

Mansurova Muborak

*O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti
O'ZMPU Filologiya fakulteti O'zbek tili va adabiyoti
yo'nalishi 401-guruh talabasi*

Annotatsiya: ushbu maqolada bugungi adabiy jarayondagi nasrning taniqli yetakchilaridan biri Ulug'bek Hamdam va uning "Lola" hikoyasi tahlilga tortilgan. Asarda insonning bu hayotda yashashdan maqsadi, orzu-istaklari va ro'yoga chiqishdagi qiyinchiliklari haqida badiiy – falsafiy fikrlarga alohida to'xtalangan. Hikoyaga yagona bosh qahramon va uning qoya ustidagi lolaga yetishishdagi qiyinchiliklari yoritilgan. "Lola" obrazining aynan qoyalarning eng baland qismida joylashuvdagi ramziylik va muallifning badiiy mahorati ilmiy nuqtai nazardan ochib berilgan.

Kalit so'zlar: Ulug'bek Hamdam, lola, qoya, hayot sinovlari, inson maqsadlari, ruhiy holat.

Inson hayoti doimo orzu va maqsadlar bilan chambarchas bog'liq. Har bir odam qalbida o'ziga xos intilish, yetishni istagan manzil, erishishni orzu qilgan cho'qqi mavjud. Ammo hamma ham u cho'qqiga osonlikcha erishavermaydi. Yuradi, suriladi, turtuladi, yiqiladi, yana turadi va bu jarayon maqsadga erishilguncha bir necha marotaba, balki o'nlab qaytalanishi mumkin. Ana shu jihatdan Ulug'bek Hamdamning "Lola" hikoyasi inson ruhiyati, uning cheksiz orzulari va bu yo'ldagi murakkab kechinmalarini badiiy-falsafiy yo'sinda ochib beruvchi asarlardan biriligi sababli bu asarni hozirgi davr insonlari mutolaa qilishlari shartdir. Hikoya tashqi ko'rinishda oddiy voqeaga — qoyaning tepasida o'sib turgan lolaga yetishga urinayotgan odamlar tasviriga qurilgandek tuyuladi. Biroq asar mazmuni chuqurroq mushohada qilinganda, unda butun insoniyat hayoti, uning maqsad sari intilishi va bu yo'ldagi ichki kurashlari aks etgani ayon bo'ladi.

Ulug'bek Hamdamning ko'plab hikoyalarida aks etgan voqealar negizida chuqur falsafiy g'oyalar berkitilgan. Adabiyotshunos olim Umarali Normatov qayt etganlaridek: "So'nngi yillarda bizdagi adabiy jarayonga xos eng muhim xususiyatlardan biri shundaki, adabiyotimiz chinakkam xilma xil bo'lib bormoqda. Bizda hamfalsafiy asosi jihatdan xilma xil yo'nalishga mansub asarlar paydo bo'la boshladi".¹ Gap isboti o'rnida yozuvchining "Lola" hikoyasi bunga yaqqol misoldir.

¹ Normatov U. Umidbaxsh tamoyillar. -T. "Man'naviyat", 2000. 3-4-betlar

Hikoyada markaziy ramz sifatida tasvirlangan lola oddiy gul emas. U insonning eng oliy orzusi, armoni, baxt deb bilgani yoki ideal deb tasavvur qilgan maqsadining timsolidir. Odamlar uning jozibasiga mahliyo bo‘lib, unga yetishish uchun hayotlarini xavf ostiga qo‘yadilar. Bu holat hayotda ham ko‘p uchraydi. Inson ba‘zan o‘z oldiga shunday ulkan maqsad qo‘yadiki, unga erishish yo‘lida barcha narsani unutadi. Hatto bu yo‘lda duch keladigan xavf-xatar, yo‘qotishlar yoki boshqalarning taqdiri ham uni to‘xtata olmaydi.

Asardagi qoya esa inson hayotining ramzi sifatida talqin qilinadi. Hayot hech qachon tekis va ravon emas. U murakkab, xavfli, ba‘zan esa o‘ta mashaqqatli yo‘llardan iborat. Inson shu yo‘lda yiqiladi, turadi, xato qiladi, yana davom etadi. Hikoyada odamlarning qoyaga tirmashib chiqayotgani, ba‘zilarining yo‘lda qulab halok bo‘layotgani hayotdagi muvaffaqiyat va muvaffaqiyatsizliklarni eslatadi. Hamma ham o‘z maqsadiga yetolmaydi. Kimdir yo‘lda charchaydi, kimdir taslim bo‘ladi, kimdir esa mag‘lubiyatga uchraydi.

Bosh qahramonning ruhiy holati hikoyaning eng muhim jihatlaridan biridir. Dastlab u boshqalarning nega bunchalik xatarli yo‘lni tanlaganiga hayron bo‘ladi. Nega odamlar ko‘ra-bila turib o‘zlarini xavfga uradilar, degan savol bilan yashaydi. Ammo bir lahzada uning o‘zi ham lola jozibasiga berilib ketadi. U lolaning faqat o‘zini chorlayotganiga ishonadi. Bu esa inson tabiatidagi o‘ziga xos xususiyatni ochib beradi: inson ko‘pincha o‘z orzusini boshqalarnikidan ustun qo‘yadi, o‘zini tanlangan, boshqalardan farqli deb his qilishni istaydi.

Hikoya davomida qahramon ko‘plab sinovlarga duch keladi. U boshqalarning halokatiga guvoh bo‘ladi, o‘zi ham yiqilish xavfini boshdan kechiradi. Hatto uning sababidan boshqa insonlar halok bo‘ladi. Bu yerda yozuvchi insonning maqsad sari intilish jarayonida ba‘zan o‘zi bilmagan holda boshqalarga zarar yetkazishi mumkinligini ko‘rsatadi. Hayotda ham inson faqat o‘z manfaatini o‘ylab yashasa, atrofidagilarning his-tuyg‘ulari va manfaatlarini unutishi mumkin.

Qahramonning ichki kechinmalarida vijdon azobi ham muhim o‘rin tutadi. U boshqalarning halokati uchun o‘zini aybdor his qiladi, biroq keyinchalik o‘zini oqlashga urinadi. Bu inson ruhiyatiga xos holatdir. Inson xato qilganida ko‘pincha aybni boshqalardan izlaydi yoki o‘zini oqlash uchun sabab topishga harakat qiladi. Ammo qalb tubida haqiqatni biladi va vijdon uni tinch qo‘ymaydi.

Asarning eng kuchli nuqtasi hikoya yakunida namoyon bo‘ladi. Qahramon nihoyat katta mashaqqat bilan cho‘qqiga chiqadi. Go‘yo u o‘z maqsadiga erishgandek tuyuladi. Ammo shu zahoti oldida yana undan ham balandroq, cheksiz davom etuvchi qoyalar borligini ko‘radi. Mana shu holat hikoyaning asosiy falsafiy xulosasini beradi: insonning istaklari cheksizdir. Bir orzu amalga oshgach, uning o‘rnini darhol boshqasi egallaydi. Inson doimo nimagadir intiladi, nimanidir qo‘lga kiritishni istaydi. “Ha, tavakkal qilish payti kelgandi: yo hayot, yo mamot! Nihoyat, o‘zimda neki qurb bor-barchasini to‘playmanda, ko‘zimni yumgan ko‘yi boshimni yuqori tomon ko‘taraman. Yo Razzoq! Yuragim hapqirib naq tomog‘imga kelib tiqilarkan ko‘zimni ochaman”.²

Bu fikr bugungi hayotimiz uchun ham nihoyatda dolzarbdir. Zamonaviy inson ham doimo yangi marralarni zabt etishga urinadi. Boylik, martaba, obro‘, muvaffaqiyat

² <https://n.ziyouz.com/portal-haqida/xarita/uzbek-nasri/ulug-bek-hamdami-1968/ulug-bek-hamdami-lola-hikoya>

yoki shaxsiy baxt ortidan yuguradi. Biroq ko‘pincha bir maqsadga erishganidan so‘ng kutilgan xotirjamlikni topa olmaydi. Chunki oldinda yana yangi istak, yangi “lola” paydo bo‘ladi.

Ulug‘bek Hamdam ushbu hikoya orqali insonni chuqur mushohadaga undaydi. Asar bizni o‘z oldimizga qo‘ygan maqsadlarimiz haqida o‘ylashga chorlaydi. Biz intilayotgan narsalar chindan ham arziydimi? Shu yo‘lda nimalardan voz kechyapmiz? Va eng muhimi, baxt degan tushuncha aslida manzilda emas, balki hayot yo‘lini qanday bosib o‘tishimizda emasmi?

Xulosa qilib aytganda, “Lola” hikoyasi inson orzulari, havaslari va cheksiz intilishlarini falsafiy ruhda aks ettirgan yetuk asardir. Asar o‘quvchini nafaqat voqealar rivoji bilan qiziqtiradi, balki uni hayot, maqsad va baxt mohiyati haqida chuqurroq fikrlashga undaydi. Shu bois “Lola” nafaqat badiiy jihatdan, balki tarbiyaviy va falsafiy ahamiyati bilan ham qimmatli hikoyalardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ulug‘bek Hamdam. Lola. (Mutolaa) 2025.
2. Normatov U. Umidbaxsh tamoyillar. -T. “Man‘naviyat”,2000. 3-4-betlar
3. <https://n.ziyouz.com/portal-haqida/xarita/uzbek-nasri/ulug-bek-hamd-1968/ulug-bek-hamd-lola-hikoya>